

הדף היומי

מסכת כתובות - דף מב'

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ת
לע"נ גיטל מלכה ע"ה בת הר"ר אשר אנטשיל ז"ל

עיונים על הדף

קרבן "אשם גזילות" מה עניינו?

בגמ' מבואר, שנחלקו רבנן ור"ש, כאשר אדם מחייב את חברו שבועה, ונשבע שלא אנס או פיתה את בתו. ואח"כ הודה שאנס או פתה. האם מתחייב ממונ או לא. למסקנת הגמ', נחלקו האם כאשר תובע, תובע ממונ של בושט ופגם. או תובע קנס. הנידון, היות ולגבי כפירה בקנס, אין חיוב קרבן שבועה, כי אם לכופר בממונ. אמרה התורה בפרשת ויקרא, "נפש כי תחטא ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו: או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה: והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל או את העשק אשר עשק או את הפקדון אשר הפקד אתו או את האבדה אשר מצא: או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו: ואת אשמו יביא ליהוה איל תמים מן הצאן בערךך לאשם אל הכהן: וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על אחת מכל אשר יעשה לאשמה בה" (ויקרא ה' כא-כו). מבואר בדברי התורה, אם נשבע שאין חייב לו ממונ. ואח"כ התברר שחייב, מלבד הקרן שחייב לו, מוסיף חומש. ובנוסף, חייב אף קרבן הנקרא "אשם גזילות".

הביא המנ"ח (הקדמה למצוה קכט') כמה תנאים לחיוב קרבן שבועה. (עיי"ש שהאר"י. הובא כאן בקצרה ואת הנוגע לנו). א. חיוב קרבן שבועה מתחיל מתביעה שיש בה שוה פרוטה ומעלה. (היות ומדין תורה, אין שבועה על פחות משהו פרוטה. עיי"ן תוס' ב"ק דף קד' ד"ה תו"י). ב. התביעה היא דווקא על מטלטלין, חוץ מרקקעות ועבדים ושטרות שאינם בדין זה. ג. התביעה היא על ממונ שאם יודה הנתבע יתחייב לשלם, כגון שהוא ממונ, ולא קנס. שקנס אינו בדין כפירת ממונ, דאפילו אם מודה, פטור. ד. הנשבע שטוען שפטור ונשבע לו על זה, אין הבדל אם היה בבית דין או חוץ לבית דין, אפילו אם לא פסקו הבית דין שבועה ונשבע מעצמו, או שהשיבו חברו שאמר לו משיביעך אני, אפילו לא ענה הנתבע אמן. ה. אין הבדל אם הכפירה נעשתה במזיד או בשוגג, כגון ששגג בקרבן. אבל שגג בלאו, הו"ל אנס. ו. נחלקו הראשונים, האם השבועה המחייבת היא דווקא שבועה בשם. דעת הר"מ והראב"ד (פ"ב מביבמות הל' ב' ג'), שצריכה השבועה להיות דוקא בשם או בכינוי, ובלא שם אינו חייב כאן. דעת הרמב"ן בשבועות (לה': ד"ה השבע) והרשב"א (שם לה': ד"ה אלא) דבשבועת הפקדון חייב קרבן על השבועה אפילו בלא שם וכינוי.

פסק הרמב"ם (פ"ח מהלכות גזילה ואבידה) שאין מקריבים את קרבן האשם, לפני שהחזיר את מה שחייב. אולם החומש אינו מעכב את הכפרה. ואם שילם את הקרבן, יכול להקריב את הקרבן, אולם חייב לו את החומש לאחר הכפרה. עוד דנו התוס' (ד"ה רבי שמעון), הכלל בחיוב קרבן שבועה שצריך "חוד כלי", היינו היות ומבואר בגמ' בב"מ (מח'). שחיוב קרבן שבועה הוא בדומה לכופר בפקדון, ומשם נלמד העניין, א"כ רק כאשר ייחד כלי להלוואתו או לעושקו, מתחייב הנשבע לשקר. וא"כ בסוגיא שלנו, מה נזקק ר"ש לטעם שעסוקים אנו בקנס, ובקנס לא התחדשה הפרשה של כופר בממונ לחיוב קרבן, הרי אף בלא הטעם הנזכר, הרי צריך שיהיה בדומה לפקדון, שייחד לו כלי. וקנס סגינן א"כ אלא העמדה בדין (להו"א) מה שייך שייחד לו כלי. דעת ר"י, שייחד לו כלי לכשיעמוד בדין. ודנו תוס', אם לר"ש שייך לעשות כדבר הזה, מחמת מקנה דבר שלא בא לעולם. ולמסקנא נקטו תוס', לשיטת ר"ש פטור מחמת ב' העניינים, א', לא שייך ייחוד כלי. וב', אף אם היה שייך הרי כאן הוא כופר בקנס ולא בממונ.

האם שייך "קרבן שבועה" בזמן הזה?

עצם הקרבת הקרבן, בעוה"ר שעדיין אין לנו בית מקדש, אין שייך במציאות שבהווה שביא קרבן. אולם הנידון, הוא מתחייב בקרבן היות ועשה מעשה המחייבו בקרבן, רק יש מניעה בהבאה. או שבכזה אופן לא מתחייב. מפורסם שיטת הכפתור ופרח, הובא בכפות תמרים בסוכה, ועוד שביארו ע"פ דברי רבי ישמעאל בגמ' בשבת (י"ב') שאדם שעבר על לאו שיש בו חטאת, יכתוב על פנקסו ומרהרר יבנה המקדש יביא חטאת שמינה. ומבואר, שיש חיוב מוחלט, רק יש אונס ומניעה על עצם הבאת הקרבן. מעתה דן המנ"ח, חיוב חומש אין סיבה לפטור את הנשבע לשקר, שהרי החיוב קיים. קרבן, יש בעיה טכנית, שלא יכול להביאו. אולם אין נמצא סיבה לפטור מחומש אף בזמן הזה.

ואמנם הביא מדעת הרא"ש (ב"ק פ"ט ס' כד') שלשונו מורה שבזמן הזה אין חומש. ועמד על דבריו. ומסיים המנ"ח את דבריו, שלדעתו בזמן הזה צריך להיות חיוב חומש גמור. אולם ביטל דעתו מחמת השמטת הקדמונים. הגרי"פ בהג' למנ"ח, משההשאלות שסבר, שיש חומש בזמן הזה. ונקט שאף לדעת הרא"ש יש דין חומש. אולם מה שכתב הרא"ש בלשונו "והאידנא אע"פ שאין חומש ואשם" וכו', כוונתו לומר שאין ע"ז כפיה ב"ד, היות ואין ב"ד סמוכים. וכן הביאו במהדורת מכוון י-ם, בשם תשובות ישועת ישראל (ח"מ ס' א"סק"ג) שיש חיוב לצאת יד"ש אף לשיטת הרא"ש. (ועיי' עוד בישי"ב ב"ק פ"ט ס' לה' ובהמשך דברי המנ"ח.)

האם "אשם גזילות" נמנה בתרי"ג?

כמבואר הכופר בממונ לחבירו שבועה, מתחייב "אשם גזילות", האם דבר זה נמנה בתרי"ג.

במוני המצוות מצאנו שדבר זה כמעט ונשמט מלעמוד בתור מצווה מיוחדת. החינוך מונה "אשם תלוי" "אשם ודאי". ובתוך דבריו באשם ודאי (מצוה קכט') מונה "אשם גזילות" "אשם מעילות" "אשם שפחה חרופה" "אשם נזיר" "אשם מצורע" וכו'. אולם לא מונה את הדבר בתור מצוה בפני עצמה.

אף הרמב"ם במנין המצוות (עשה ע"א) כרך ביחד את חיובי האשם, שצוה מי שחטא חטאים ידועים שיקריב קרבן אשם ויכופר לו וזה הוא הנקרא אשם ודאי. והחטאים שיתחייב עליהם זה הקרבן הם, המעילה והגזלה ובא על שפחה חרופה ונשבע לשקר על שבועת הפקדון. וכו'.

אולם דין תוספת חומש, שזה אחד מן הפרטים של "אשם גזילות" כתב הרמב"ם בעשה (קצד') עניין והשיב את הגזילה "שצונו להשיב את הגזלה בעצמה אם היא נשארה בעצמה ותוספת חומש או לתת דמיה אם נשתנית" וכו'.

ובזה הרקיע לרשב"ץ (עשין סי' סו'), הובא אף בגרי"פ על הרס"ג (עשה קמז') הקשה וז"ל "ואני מסתפק בענין האשמות, למה נמנה כולם מצוה אחת, ולמה לא נמנה אשם חרופה אחת. ואשם מעילות אחת. ואשם גזילות אחת. שאין זה דומה לאשם תלוי וחטאת שהם באים על מין עבירה אחת ושל נזיר ושל מצורע הרי הם נמנים בכלל שאר קרבנות, אבל האשמות שלכל אחד עבירה מיוחדת, והדבור מיוחד ראוי למנותן כמנין, אע"פ ששם כולם אשם. כמו, שמנה מוסף שיש לו יום מיוחד, מצוה אחת בפני עצמה, אע"פ שכולם שם מוסף להם". למסקנת דבריו, כאשר מונה את המצוות בקצרה, כתב, שמצד הדין היו צריכים למנות את האשמות כל אחד בתורת מצוה נפרדת, אולם לא רצה לנטות מדרך הקדמונים שמנו את האשמות כולם ביחד.

סיכום הדף

נושא היום: קנס באונס ומפתה. וכופר שבועה על חיוב הקנס.

המפתה, משלם לאבי הנערה, בושט פגם וקנס. **האונס**, מוסיף צער. **אף שלמדנו דינים אלו** בפרק הקודם, נשנה שוב עבור מחלוקת רבנן ור"ג שתתבאר.

לפי דעת רבנן, הזמן הקובע לגבי התשלום לאב, זה העמדה בדין. **ולפי ר"ג** הגביה בפועל. **לכן**, עמדה בדין, **ואח"כ מת האב, לרבנן**, יורשי האב זוכים. לא עמדה בדין, היא זוכה. (אף שלא מבואר במשנה, אולם אף ע"ז פליג ר"ש, כמבואר בגמ' לקמן מב: ושם ברש"י ד"ה שעמדה בדין.) **ולר"ש**, אין יורשי האב זוכין, עד שיגבה האב. **וכן**, עמדה בדין **לפני שבגרה**, שייך לאב ויורשיו. ואם לאחר שבגרה עמדה בדין, שייך לה. **ולר"ש**, לא שייך ליורשי האב, כל זמן שלא גבה האב. **מעשי** ומציאתה, מוגדרים כממונ, ואף בלא גביה שייך ליורשי האב.

אמר לחבירו, אנסת או פיתית את בתי, ואומר לא. אמר לו משיביעך אני, ואמר אמן. ואח"כ הודה שאנס או פיתה. **לדעת רבנן**, חייב בדין קרבן שבועה של אשם גזילות, המחייבו קרן חומש וקרבן. **לר"ש**, פטור, היות ואינו משלם קנס ע"פ עצמו, ולכן אין זה מוגדר ככפירת ממונ, המחייבת קרבן שבועה. **אמר לו רבנן**, הרי הבושט ופגם אינם קנס וע"ז חייב.

הסתפק אביי, השביע את חברו על העמדה בדין של אונס או פיתוי, **האם לאחר העמדה בדין מוגדר כממונ**, ואח"כ שהודה חייב, או אע"פ שעמד בדין מוגדר כקנס. **להו"א, דעת רבה**, מוגדר כממונ ומתחייב קרבן שבועה. **למסקנא אמר רבה**, לדעת ר"ש פטור מקרבן שבועה, כיון שהתורה אמרה "וכחש" וזה עיקרו קנס ולא ממונ, ולכן פטור על קרבן שבועה. **אולם קנס**, לאחר העמדה בדין מוגדר בתורת ממונ כדי להוריש לבניו. **אולם ביאר רב יוסף**, שבקנס של אונס ומפתה אף העמדה בדין לא מגדירה את התשלום בתורת ממונ, עד שיגבה האב, כפי שאמרה תורה "ונתן האיש השוכב לאבי הנערה", רק מזמן נתינה מוגדר כממונ. (וקנס של עבד, נאמר בו לשון "יתן" לא לשון "ונתן". ואין הכוונה נתינה בפועל, אלא העמדה בדין.) **ומה שאמר ר"ש** שממועט מ"וכחש", מדובר שעמדה בדין ובגרה, ועדיין האב לא גבה ומתה, עתה אביה יורש אותה, ומוגדר כממונ אף בלא גביה.

רבה אמר, שאף אחר העמדה בדין פטור מקרבן שבועה, מחמת המיעוט מ"וכחש" **אולם לכאור'** ר"ש עצמו אמר, שפטור רק מחמת שאינו משלם קנס ע"פ עצמו, **אולם נראה מכך**, שאם היה העמדה בדין חייב אף קרבן שבועה. **אומרת הגמ'**, דברי ר"ש לשיטת רבנן, שלדבריו פטור אף לאחר העמדה בדין. **אולם טען לרבנן**, כל זמן שלא עמד בדין, שתביעתו היא קנס, אין ע"ז קרבן שבועה. מחמת שמודה בקנס פטור. **ורבנן סברו**, שתביעתו היא בושט ופגם שהם ממונ. **ונחלקו** מה אדם תובע, האם דבר קצוץ וזה קנס, ואין ע"ז קרבן שבועה. או שתובע ממונ, שאף אם יודה הנתבע, ישלם, וע"ז יש קרבן שבועה.